

חיים בלי תנועה! וכמו שהחיים הטבעיים מתבטאים בתנועה גופנית, כך מתבטאים החיים העילאיים בתנועה רוחנית. לכן ההליכה בתורה היא העמל הנכון וההליכה לקראת מצוה היא הדבקות המבוקשת. המסתפק בעיון אחד בסוגיא עדיין אינו 'חי', ולא הגומר מצוה דבוק בהשי"ת אלא ההולך לעשותה. אי אפשר לעמוד במקום אחד בתורה, ודלא מוסיף יסף.
(מתוך עלי שור ח"ב עמ' תרמב-תרמג)

דף קיט

'יתי לי דכי אתא צורבא מרבנן לקמאי לדינא, לא מזיגנא רישי אבי סדיא כמה דלא מהפיכנא בזכותיה'. בספר שפת אמת צדד לפרש שלא כפי המשמעות הפשוטה, כי מדוע יהא מותר להפך בזכותו של אחד מבעלי הדין יותר מחברו, אלא עיקר הכוונה שהניח כל עסקיו וקיבל מיד את הדין הבא לפניו, וכמו שאמרו (בכתובות קה. ובשבועות ל.) שיש להקדים דינו של תלמיד חכם. אכן העיר שמדברי הפוסקים (בחו"מ טו) מבואר שמהפך בזכותו של תלמיד חכם כמה שיכול, כמו ב'זה בורר לו אחד' שהבורר צריך להפוך בזכות בעל הדין שבררו. ונראה בטעם הדבר שמותר, שמדובר בדין שתלוי במידת יושרו או רמאותו של הנידון, והרי מסתבר שהת"ח נהג כיושר, ועל כן ההיפוך בזכותו הוא מפני שיקול ענייני שיש להעמיד הת"ח על חזקת יושרו (וכ"מ בסמ"ע טו סק"ד). ולפי"ז בדין שאינו תלוי ביושר האדם, כגון ספק בלשון השטר או בממון שהזיק, צריך להתייחס לשני בעלי הדין בשוה.

'רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לביש מאניה במעלי שבת ואמר בואי כלה בואי כלה' –
'אין ספק, כי אם הוא כסברת קצת קלי עולם דחושבים די בקבלת תוך חצירו של אדם, לא היו אומרים 'בואו ונצא' כנראה, כי היו תוך העיר. והיו מתחברים לצאת לשדה לקראת השבת האורח הנכבד' (כתבי האריז"ל, שער הכוונות סד. מובא בנן יהודיע).

'... וכל הרשעים הלא יתלוצצו וילעגו למו, מהו ענין היציאה אל השדה, וכי משם היא באה, וגם מה שייך בכלל לצאת לקראת שבת, והלא לכאורה יותר נכון שישב בביתו במנוחה ושלוח ובאופן זה יקבל פני שבת?

אבל באמת טענתם באה מצד זה שאינם יודעים מהו עולם המעשה, שאילו ידעו והבינו יסוד זה, לא היה מקום למחשבתם זו.

חז"ל הורונו שבכדי לקבל שבת צריך דוקא ל'ציור'. אופן הציור הוא לצאת אל השדה. ורק על ידי ציור זה מקבלים פני שבת, ומי שאינו מודה ביסוד זה, הנהו בור ועם הארץ ב'סוד הציור', ורק הצדיקים ההולכים בדרכי ה' הם יודעים את זה. ולכן ר' ינאי קבל שבת רק ע"י 'ציור', שיצא אל השדה ואמר 'בואי כלה' (דעת חכמה ומוסר לרבי ירוחם ליבוביץ ממיר, ח"א מב. וראה לקט שיהות מוסר לר"א שר עמ' תלה).

הנה קטע מתוך 'מכתב מאליהו' (ח"ד עמ' 143 ואילך) בקיצור מועט, ומקור הדברים ביתר הרחבה, בספר פרי צדיק (ויגש ו):
'אילמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהילכתן מיד נגאלין (לעיל קיה.). 'שתי שבתות' היינו שתי דרגות בשבת – שבת עליונה ושבת תחתונה, שבת פנימית ושבת חיצונית. 'מיד נגאלין', כי אם זוכים לשבת בחיצון ובפנים – היינו שלימות, והיינו גאולה.

'שבת חיצונה' – שהאדם עדין לא נטהר מגשמיותו והשבת באה כמתנת קדושה מלעילא. 'שבת פנימית' – שהאדם כבר יש לו שבת בלב גם טרם בואה, ואז הוא יכול להשפיע גם מקדושתו על השבת... וכן בגאולה אנו מוצאים אותן שתי בחינות; 'דבי רבי ינאי אמרי ינון שמו (של משיח)... דבי רבי חנינה אמרי חנינה שמו' (סנהדרין צה:). 'חנינה' – היינו מתנת חנם, בחינת דור שכולו חייב שהשפעה באה כולה מלעילא. אבל 'ינון' הוא לשון מלכות ושררה (רש"י תהלים עב, ו), בחינת אתערותא דלתתא. ונפלא הוא שדוקא שני אמוראים אלו נקטו שתי דרגות הנ"ל גם כלפי שבת קדש – עיין בבא קמא: דאמר רבי חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא. לישנא אחרינא: לקראת שבת כלה מלכתא. רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה; –

'כלה מלכתא' (ע' ב"ק לב) פירושה שהמיועדת להיות 'כלה' לכנסת ישראל היא עתה בבחינת 'מלכתא', היינו שהיא המשפעת קדושה מלעילא, כמלכה שהיא למעלה מן העם (זוהי הדרגה שקראנו לעיל שבת חיצונה). ונפלא הוא שרבי חנינא הוא שאומר זאת, כענין 'חנינה שמו', דהיינו גאולה שהיא גם כן בבחינה דלעילא.

[והיינו גם ענין 'בואו ונצא' שהוא גדר ההכנה וההשתדלות לצאת מן החומרות כדי לקבל את השפעת השבת. והלישנא אחרינא (שם) 'שבת כלה מלכתא' פירושה תוספת הזרזות להשביית את כחות הטומאה כדי שתחול השפעת השבת מלעילא].

ורבי ינאי נתן ביטוי לדרגה העליונה – 'שבת פנימית' [והיינו שלא היה צריך 'לצאת', אלא 'מתעטף וקאי' ואמר בואי כלה וכו', כי קדושת שבת כבר אצלו, והוא היה לגבי שבת כמשפיע לגבי מושפע. והיא כאותה דרגה של גאולה 'ינון שמו', אתערותא דלתתא כנ"ל].

נמצא דמר אמר הכי ומר אמר הכי ולא פליגי אלא מר מדבר ממדרגה זו, ומר מדבר ממדרגה אחרת. אבל גם בדרגה התחתונה שהשפעה באה לגמרי מלעילא, צריך אדם להשתדל לחזור ולהשפיע גם מלתתא, היינו בהשבה אל הלב. הרי שגם ה'שבת החיצונה' אפשר לנו להפכה לפנימית; וזו עבודתנו. וצירוף שתי בחינות אלו יחד הוא ענין 'שתי שבתות' שאילו שמרו אותן ישראל מיד היו נגאלים'. על השינויים בין האמור כן לסוגיא המקבילה בבבא קמא, בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה טז, ח.

'קריבו ליה תלת סאוי טחיי. אמר להו: מי הוה ידעיתון דאתינא? אמרו ליה: מי עדיפת לן מינה'. רש"י פרש שהיו טחים את הרקיקים בשומן אליה או בשמן. ומזה יש סמך למנהג המובא בפוסקים (ע' רמ"א י"ד צו, א; פרי מגדים או"ח במ"ז סוס"י רמב), ללוש פת של שבת עם שומן. ואף על פי שאין לשים פת דעלמא בשומן שמא יאכלוה עם חלב – אלו של שבת שחזותן משונה משאר פת, מותר (עפ"י הפוסקים שם).

[ובזה שמעתי מכבוד מו"ח... בשם אדמו"ר הגה"ק מו"ה יחזקאל שרגא האלברשטאם וצללה"ה משיניווא, שזה היה טעם מנהג הישן לאכול דגים עם לחם של חול – משום דבלחם של שבת היה שומן. אך בזמנינו אין המנהג ליתן שומן בהחלות. וגם בפמ"ג שם מפקפק קצת במנהג זה ע"ש. ליקוטי מהרי"ח – סדר התנהגות ערב שבת].

ע' בספר מגדים חדשים, דבר נחמד בדקדוק לשונות רש"י כאן ובחולין.

רב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא... אף על פי שיכולים היו לעשות על ידי שליח – מצוה בו יותר מבשלוחו (עפ"י קדושין מא).

לכאורה יש להוכיח מכך שגדולי החכמים ביטלו מתלמודם להתעסק בעצמם בכבוד השבת, שיש לו

לאדם לבטל מתורה כדי לקיים המצוה בגופו, הגם שיכול לעשותה על ידי שליח. [ומה שאמרו מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים אין מבטלים עבודה מתלמוד תורה – זהו במצוה שאינה מוטלת על איש זה בדוקא, כגון גמילות חסדים, אבל מצוה המוטלת עליו, יתכן ועדיף לעשותה בגופו ולא על ידי שליח]. אך יש לדחות ולומר ששונה מצות כבוד השבת משאר מצוות. וצריך עיון (עפ"י שער הציון רנ אות ט).

וכפי הצד האחרון כתב הגר"ז מלאדי (בשו"ע שם בקונטרס אחרון): דוקא במצוה זו שהתעסקות בגופו היא בעצמה מכלל המצוה, כי כך הוא כבוד השבת, להתעסק בגופו בהכנותיה, משא"כ בשאר מצוות, הכבוד שמכבד המצוה אינו ממהות המצוה עצמה. [אלא שמדבריו משמע שהדיון הוא רק באדם שתורתו אומנותו, וגורס בה יומם ולילה ללא הפסק. ובמשנ"ב לא הוזכר מזה].

ובספר אהבת חסד להח"ח ז"ל (ח"ג א בהערה. מובא בקיצור להלן קכו). משמע שנקט כהנהגה פשוטה שמצוה בו יותר מבשלוחו אינה דוחה תלמוד תורה.

ובמקום אחר צדדנו שב'מצוה זו יותר מבשלוחו', מלבד הענין החיובי שראוי לטרוח במצוה בעצמו, יש גם לתא דאיסורא שנראה כמזלזל במצוה כשמניחה ביד אחר לעשותה (כדברי התב"ש והחיד"א), אלא שמצד הטעם הזה די בכך שהוא מתעסק בגופו בדבר מה והשאר נעשה על ידי שליח, כגון הנהגת החכמים שהתעסקו במעשה מסוים בהכנת שבת. ואפשר אם כן שמה שמבטלים מתלמוד תורה הוא רק משום הטעם של זלוול אך מצד הענין הראשון אין מבטלים מתורה, כי כל הפצים לא ישוו בה ושכרה כנגד כולם, [ועוד נראה שאם כבר התחיל בלימוד או בהליכה ללמוד, אין זה זלוול במצוה אם אינו מפסיק והולך לקיים המצוה בגופו. וע"כ אם בהליכתו לביהמ"ד נודמנו לו אורחים ויש מי שיקבלם בביתו – לא ידחה הליכתו לביהמ"ד כמוש"כ באהבת חסד שם]. ולכן לא ביטלו החכמים מתורתם אלא בדבר אחד לשבת ולא בכל ההכנות. ע"ע בענין זה במובא בקדושין מא.

רב חסדא פרים סילקא'. יש מי שהעיר מכאן על מה שכתבו הראשונים שמותר לחתוך הירקות דק דק בשבת סמוך לסעודה ואין זה בכלל 'טוחן' כי דרך אכילה היא [וכעין מלאכת 'בורר' שמותר לברור אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאתרו] – והרי כאן משמע שהיה פורם הירק מערב שבת דוקא (עפ"י משכנות יעקב א"ח קד). ויש לדחות שלכך עשה זאת מערב שבת, כי הרי הסילקא (= תרד. ערש"י ברכות לה סע"ב ולעיל עג: ועוד) צריך בישול, ורגילים לחתכו קודם הבישול (עפ"י שביתת השבת. וע' גם בתורי"ד להלן קכה. שודאי מותר לחתוך חתיכות קטנות את האכלין לצורך אכילתו, ופרים סילקא בשבת אינו חייב אלא על דעת לבשלו ומפני שאינו נאכל ח"י).

להלכה נקטו הפוסקים מדינא להתר אלא שנכון להזהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת, שבאופן זה אין בו מיהוש לדברי הכל (עפ"י ב"י שכא; רמ"א שם יב ובמשנ"ב שם. וע"ש בשעה"צ אות ל ובמשנ"ב שכד ס"ק טו כא). וכתב הגר"ב"צ אבא שאול זצ"ל (אור לציון ח"ב מז, כה) שחיתוך הירקות לסלט שרגילים לעשות היום אינו נחשב 'דק דק' ומתיר לחתוך בלא שום שינוי. [בקיצוש"ע (פ, כא) הצריך שני תנאים; שלא יחתוך דק דק וגם יקפיד לחתוך סמוך לסעודה. וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (ו, 1). ולא ידעתי מקורם, הלא כיון שאינו חותך דק אין זה 'טוחן'. ושמה טעמם משום חשש שאין יודעים מהו דק דק, וא"כ כל שיצא הספק מלבו שאין זה בכלל 'דק דק' מותר. וצ"ב].

רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק, אמר, אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לי אסי מכתף קמיהו...' –

יתראה היקשו של רב נחמן שיש לנו ממנו מקום לימוד; כי הנדה היה מתבונן מזה היה עושה לפי דרכו לאדם שהוא חפץ לכבדו, וכזה עצמו היה עושה לשבת. ועל דבר זה נאמר (ברכות יז) לעולם יהא אדם ערום ביראה – לדעת ולהתבונן דבר מתוך דבר ולחדש המצאות לעשות נחת רוח

ליוצרו בכל הדרכים שאפשר להראות, היות מכירים גודל רוממותו עלינו, אשר על כן כל מה שיתיחס לו יהיה נכבד עלינו כבוד גדול. וכיון שהוא יתברך בטובו הגדול עם כל שפלותנו רצה בענותו לחלוק לנו כבוד ולמסור לנו דברי קדושתו, לפחות בכל כחנו נכבדם ונראה היקר אשר להם אצלנו. ותראה שזאת היא היראה האמתית שהיא יראת הרוממות שזכרנו, שבה תלוי הכבוד המתקרב אל חבוב האהבה... משא"כ יראת העונש שאינה העקרית, ואין מעלות המדות האלה נמשכות הימנה.

ונחזור לענין השבת; הנה אמרו רב ענן לביש גונדא דהיינו, שהיה לובש בגד שחור בערב שבת כדי שיהיה ניכר יותר כבוד השבת בלבשו בו בגדים נאים – נמצא שלא לבד ההכנה לשבת הוא מכלל הכבוד, אלא אפילו ההעדר, שמכחו ייבחן יותר מציאות הכבוד, גם הוא מכלל המצוה. וכן אסרו לקבוע סעודה בערב שבת מפני כבוד השבת. וכן כל כיוצא בזה...'

(מתוך מסלת ישירים פרק יט)

'יוסף מוקיר שבי הוה...'

'... ויוסף בקדושה נגד עשו, כי יוסף הוא 'ערב שבת' ורוד המלך עליו השלום – 'שבת', כידוע לבאים בסוד ד'... (ולכן צחות לשון רז"ל בספור מעשה דפרק כל כתבי 'יוסף מוקיר שבי', אף על פי שמעשה כך היה, ידוע כי כל דבר אינו במקרה והזדמן רק הכל רמזים עליונים, רומז למה שנאמר אפרים לא יקנא את יהודה. ואכמ"ל בביאורו)... (מתוך 'קומץ המנחה' נח). יצוין גם מעשה דלהלן קבא. ביוסף בן סימאי שמנע מנכרים לכבות דליקה מפני כבוד השבת שלא מן הדין, ונעשה לו נס.

עשר תעשר – עשר בשביל שתתעשר. לכאורה נראה שהדרשה מבוססת על חילוף ש' שמאלית וש' ימנית [ומצינו דרשות רבות כיו"ב. ע' ביוסף דעת יומא עו]. ואולם רבנו חננאל (בתענית ט) מפרש את הדרשה כך: 'עשר כדי שירבה קנייך ותעשר עוד פעמים אחרות' (וכן מובא באגרת הטיוול' חלק הדרוש את עשר בשם הרשב"א. ועל דרך דרו"ל מהשב תשיבם' אפילו מאה פעמים, וכיו"ב). ע"ע בספר פרקי מועדות (עמ' 329) על הקשר שבתורה בין מעשר לעשירות.

'... וכל דבר הבירור הוא בהפכו, כי המצות נותנים היפך מה שהם כפשוטן, כענין עשר שתתעשר (תענית ט). דלפי טבע מעשר הוא מעני אדם שנותן מכס שני מעשרות ותרומה, אבל במצוה בהיפך זה מעשיר. וכן אמרו בשבת (ק"ט). עשירים שבחו"ל בשביל שבת. ובמדרש איכה (פתיחה יז) דהעכו"ם מגנים היהודים שהם עניים בשביל השבתות שהם בטילים שביעית ימיהם ועוד צריכים לענגם. ובאמת מזה נמשך עשירות.

וכן במדות; המענג השבת ניצול מדינה של גיהנם – רצונו לומר כי מהתענוג נולד בלב חשק לתאות לתענוגים, ועל זה אמרו דאדרבא ניצול מדינה של גיהנם שהוא השיקוע בתאות... ולהמשיך ההיפוך בזה צריך כונה לשמה, דודאי מצוה אגוני ומצלי (כמו שאמרו בסוטה כא). אף כשעושה שלא לשמה שהרי מתוך שלא לשמה בא לשמה, כל שכן שלא יוליד רע ח"ו בלב, רק להיות מוליד ההיפך זהו רק ע"י לשמה... (מתוך רסיסי לילה ו). ע"ע בספר אור גדליהו ר"פ פינחס.

'אמר לו קיסר לרבי יהושע בן חנניא: מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף. אמר לו: תבלין אחד יש לנו ושבת שמו שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף. אמר לו תן לנו הימנו. אמר לו: כל המשמר את השבת מועיל לו...'. ודאי אין הכוונה לתבלין גשמי מסוים אלא כוונתו היתה שקדושת שבת היא בעצמה התבלין, וזהו 'שבת שמו' – שעיקר ענין השבת הוא השביתה והמנוחה בו, כי בו שבת מכל מלאכתו וגו'. גם כאדם במנוחה הוא בעונג, כי כל זמן שעסוק במלאכתו הוא טרוד בו ואינו במצב של מנוחה להרגיש עונג כלל. וזהו וקראת לשבת עונג – שעיקר השבת הוא העונג שיש לו בשביתה. ועל ידי מנוחת השבת שהיא מעין עולם הבא, אפשר לחוש בריח שאין דוגמתו בכל ריחות העולם הזה. ואפילו הקיסר הנכרי יכול להרגיש זאת [וכמו שמצינו כיוצא בזה (בתמיד לב): באלכסנדר מוקדון].

'הקיסר הרגיש בתבשיל של שבת שטעם אצל רבי יהושע בן חנניא. ומה שאין אנו מרגישים זה בתבשילי שבת שלנו – היינו לפי שזה תלוי כפי הרגש קדושת שבת של האיש שהוכנו תבשילים אלו לו להתענג בהם בשבת' (מתוך קונטרס עמלה של תורה לר"צ הכהן, ו).

ז'לקדוש ה' מכבד... זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה'. 'לקדוש' בגימטריא זה יום הכפורים [עה"כ] (גליזנות קהלות יעקב).

(ע"ב) רבי זירא מהדר אזוזי זווי דרבנן, אמר להו: במטותא מיניכו לא תחללוניה... – כי גם מן הדיבור צריך לשבות כשם שהקב"ה שבת מכל מלאכתו ומלאכת הש"י היתה על ידי עשרה מאמרות, והדיבור הריהו כמעשה כמו שאמרו בסמוך. וכמו שאמרו 'שלא יהא דיבורך בשבת כדיבורך בחול'. ומה שאמרו בירושלמי (לעיל פרק טו) לא נתנו שבתות אלא לעסוק בתורה – היינו עסק בלב, שאז עיקר הזמן של השפעת דברי תורה בלב.

ובפסיקתא (פ"ס כג) נחלקו בזה החכמים; רבי חייא בר אבא אמר: לא ניתנה השבת אלא לתענוג. ורבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן אמר: לא ניתנה השבת אלא לתלמוד תורה. ואמרו שם שאין בדבר מחלוקת, רחב"א דיבר על תלמידי חכמים שכל השבוע הם יגיעים בתורה ובשבת באים ומתענגים. ורשב"נ מדבר על הפועלים שעסוקים במלאכתם כל ימות השבוע, ובשבת הם באים ומתעסקים בתורה. ופירוש הדבר, כי רבי שמואל בר נחמן היה בעל אגדה כמו שנראה בכמה מקומות, והיה דורש באגדה בפני העם בשבתות [ועל כן אמרו (במועד קטן יז.) שכמה שנים לא בא לבית המדרש, ע"ש]. ואותם השקועים בעסקי העולם בכל ימי המעשה, עונג שלהם בשבת הוא העסק בתורה. אבל רבי חייא בר אבא עסקו בהלכה, וכמו שאמרו בסוטה (מ.) שעל כן שבקוהו המון העם ע"ש, כי ההמון חפצים באגדה (וע"ש מט. ברש"י), ולכן הוא דבריו היו אל החכמים שבבית המדרש שעמהם היה עסקו, ולהם עיקר השבת לתענוג. ואין הכוונה לאכילה ושתיה ועונג גופו, אלא לענג את השבת, והיינו השגות רוחניות המתגלות ללבותיהם של ת"ח בשבת, ודבקות באור פני מלך (עפ"י קדושת השבת סוף מאמר ראשון ושבועי. וע"ע במאירי לעיל קיה, ובשביתת השבת לר"צ הכהן, עמ' 77; 70 ובצדקת הצדיק רטו. וראה באריכות במגדים חדשים).

וראה כתר שם טוב (דף ו ודף כ): '... ועיקר יום השבת הוא להתדבק בהשם יתברך על ידי תפילה ותורה לשמה, ולזה קורא בזוהר הקדוש (ויקהל רה.) האי יומא יומא דנשמתין ולא יומא דגופא – רצה לומר, שמאיר שורש הנשמות על הנשמות שבגופים, והם נכספים אליו, וזה נקרא תוספות שבנשמה יתירה, וכל זה נרגש לברי לבב; ובקונטרס קדושת השבת (לר"צ הכהן, א): 'מי שהוא שקוע כל ימי החול כל מחשבות מוחו ולבו בדברי

תורה, והרי הוא אחיד בקוב"ה על ידי התורה, בשבת שהוא זמן עליית העולמות הוא במדרגה גבוהה מעסק התורה שבעל פה, כי יוכל להתדבק או באור פני מלך חיים ממש, ולהתאחד במקור חיותו ונשמתו שהוא חלק אלוק ממעל, והוא אצלו עובדין דחול וירידה ממדריגת קדושת שבת דלגבייה לעסוק בעמל פה דדברי תורה בנגלות, כי הם או בכחם להשיג מדריגות גבוהות והתגלות סודות התורה בקרב לבבם, מה שאי אפשר להוציאם מן השפה ולחוץ ולבוא להתגלות שבפה כלל. וכענין 'בקרוב קדושים' – שאצל מי שבמדריגת קדושים הוא 'בקרוב', ולא 'בפי' ו'בשפתי' בהתגלות. וכן ביום השבת הקדוש. וידוע דעיקר הסודות שבדברי תורה היינו מה שאי אפשר שיבואו לידי התגלות כלל רק כל חד לפום מה דמשער בלביה, וכידוע דזה פירוש 'סוד ה' ליראיו', שהתגלות הש"י אצל כל אחד הוא סוד שאי אפשר לגלותו לזולתו כלל. ודבר זה הוא הקבול שכר שביום השבת...!

'אמר רב המנונא: כל המתפלל בערב שבת ואומר 'ויכולו', מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית... שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחסאתך תכפר'. יש מפרשים: עוון של כובש עדותו שנאמר אם לא יגיד ונשא עונו, שכשאומר 'ויכולו' הוא מעיד על מעשה בראשית [ולכן אומרו מעומד, כהגדת עדות]. ואומרים לו סר עוונך, שלא היית מכובשי עדות (שלטי הגבורים).

– כי עיקר בריאת העולם היתה בכדי שיכירו ישראל את מלכותו ואחדותו יתב' [כמו שהתחיל אברהם אבינו לקרוא בשם ה' אלקי הארץ, ולדבר זה יקוה כל נפש מישראל], ולולא כן לא נתקיימו שמים וארץ. על כן מי שמכיר מלכות הש"י בעולם וממליכו על כל מה שפעל בששת ימי המעשה, הרי הוא גומר ומשלים את הבריאה. ומשפט האיש ההוא ששני המלאכים המלוים אותו, הם יצר הטוב ויצר הרע, מניחים ידיהם על ראשו ואומרים לו סר עונך וחסאתך תכופר (עפ"י מי השלוח ח"א בראשית. ועפ"י ש ריש מטות). גם בפרישה מובא (בשם הע"י) לפרש 'שני מלאכים' – היצר הטוב והיצה"ר. [וע' גם בקונטרס דברי חלומות (כה, עמ' 197) וקונטרס שיחת שדים (עמ' 84) ופרי צדיק (פקודי ה) לר"צ הכהן]. וכתב השפת אמת שנראה לפי"ז שצ"ל 'שני מלאכים' ולא 'מלאכי השרת'. וכן היא הגרסה ברא"ש.

עוד על 'שני מלאכים' – ע' בשו"ת מהרי"ל קנב, מובא בכנסת הגדולה הגה"ט רסב ובמגן אברהם רעא, א. (וע' ע' במובא בשאלות ותשובות לסיכום ביוסף דעת ברכות ס – אודות אמירת 'התכבדו המכובדים' בליל שבת).

– מה טיבה של שותפות זו ומה תועלתה? –

אמר הרבי מלובלין: אדם זה דבריו מתקבלים למעלה, ומה שידבר לטובת ישראל, השי"ת יקיים דיבורו. ועל כן נקרא בהשאלה 'שותף', שיש לדבריו השפעה וכח אצל שותפו (עפ"י אור לשמים שופטים).

'חמין במוצאי שבת מלוגמא'. לא פירשו רפואה למה. ומובא בשם הרבי ר' זושא מאניפולי שהם רפואה לעצבות. ורמזו רמזו בה 'ומחבש לעצבותם' – מחבש ראשי תבות חמין במוצאי שבת מלוגמא (תורת הרבי ר' זושא קיד, ועוד).

ע' ביוסף דעת ב"ב קמט – מעשה מופלא שארע עם הגר"מ מאוזו שיחיה לאורך ימים ושנים בבריות גופא ונהורא מעליא.

'כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו – קורעין לו גזר דינו'. ע' סוד הענין בלקוטי מאמרים לר' צדוק הכהן עמ' 127, וכן שם בעמ' 231.

התוס' הביאו מהפסיקתא שעונים יהא שמה רבה בקול רם. ומשמע שפרשו בזה מה שאמרו 'בכל כחו' (וכ"מ בב"י נו והביא כן מהוהר). ומסתמא לא רק ב'יהא שמה רבה... מתפרש כן אלא גם במה שאמרו 'כל העונה אמן בכל כחו...'. ואף על פי שאמרו (בברכות מה). שאין לעונה להגביה קולו יותר מהמברך – י"ל שגם המברך אמר בקול רם. או אולי דוקא בברכה אמרו זאת אבל בעניית קדיש יענה בקול רם יותר. [קצת משמע כן ממה שכתבו הפוסקים שלא יתן קולות גדולים שיתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא (ע' משנ"ב נו סק"ה)].

'מאי אמן א"ר חנינא: א-ל מלך נאמן'. 'אמן' מלשון אמונה. ולימדנו רבי חנינא כי על ידי כח האמונה של ישראל, מתברר ומתאמת באופן מורגש ומוחשי שיש א-ל מלך נאמן המנהיג כל העולמות. ובוה שונה אמונת אמת של ישראל משאר אמונות הפתיים שאינן מאומתות ומפורשות לעין (עפ"י מי השלוח ח"ב לקוטי הש"ס סנהדרין).

'כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן... שומר אמונים...'. שערי הכרת האמת סגורים ומסוגרים, ונדרש האדם להפעיל את כל כחו כדי לפתחם. ועל ידי מה פותחם? – על ידי הכרת נאמנותו יתב' [שזוהי כוונת ה'אמן' – א-ל מלך נאמן], בכך הוא יכול ליהנות מזיו השכינה, כשמשגי עומק חסדו ונאמנותו של הקב"ה בהנהגתו עם ברואיו. ואין לאדם יכולת השגה בנאמנותו יתב' אם אין בו עצמו מדת הנאמנות. נמצא אם כן שבלא מדת הנאמנות אין לו אחיזה בעולם הבא. ומאידך, הנאמן – מתרחב חלקו גם בעולם הזה, כמאמרם (ברכות מז). 'כל המאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו' (עפ"י מכתב מאלהו ח"ה עמ' 344).

'לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה...'. – כתב מהר"ל ז"ל מפראג: 'כאשר האדם עושה חטא ומתבייש מן אחר, נקרא זה שאין הכל חטא... אבל כאשר אין להם בושה, דבר זה נקרא שהכל הוא בחטא, ואז ראוי להיות חורבן גמור שלא נשאר דבר' (נתיבות עולם נתיב הבושה ב).

'כאשר אדם מתבייש ממעשיו, הרי זה משום שמרגיש סתירה בין מעשיו לבין מה שמשיג בשכלו, ונקיפת מצפוננו תדחפהו להסתיר את מעשיו. משום כך כשחוטא ומתבייש 'אין הכל חטא', כי הרי הבושה היא סימן שמצפוננו תובע ממנו שאין לעשות מעשה כנגד רצון ה' יתברך, לכן עדיין אין זה חורבן גמור של הרוחניות, אבל כשאנו מתבייש ממעשיו, כשלא איכפת לו כלל שמעשיו סותרים את השגותיו וידיעותיו, הרי זה 'הכל בחטא', שכל כולו, במעשיו ובשכלו, הוא בחוצפה ומרד כלפי שמיא'. אנשים אלה בדור ההוא שלא היתה להם בושת פנים, שהגיעו על ידי גאותם לידי חורבן גמור של הדעת והרוחניות, הם אשר גרמו לחורבן הבית' (מכתב מאלהו ח"ג עמ' 215. ועע"ש בח"ד עמ' 223).

'אמר ליה רב פפא לאביי: דידי ודידך מאי? אמר ליה: אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא'. והיאך אפשר שיהיה יתרון לתינוקות של בין רבן שלא הגיעו למדרגת ההשכלה אלא מעט, על אביי ורבא שהגיעו למדרגה גדולה בלי ספק? – אלא שהאמת היא שמדרגה קטנה בעבודה למי שלא נתלכלך בחטא תועיל יותר ממדרגה גדולה למי שנתלכלך בחטא, לפי שהנפש להיותה עצם רוחני עומד בעצמו [ולא השכלה גרידא], גודל מדרגתה הוא כפי שיעור נקייתה עם עבודתה בעשיית המצוות (מתוך ספר העיקרים ד, ט).

'כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן – מחריבין אותה'. זה שאמר הכתוב (בתהלים ח) מפי עוללים וינקים יסדת עז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם – הא אם יבטל פי עוללים ויונקים מתורה, יש אויב ומתנקם ח"ו. וזהו שכתוב נהלת בעוזך (הוא לימוד תשב"ר, כאמור 'יסדת עז')... שמעו עמים ירגזון (עפ"י משך חכמה בשלח טו, יג).

דף קכ

'לא קשיא, כאן בדברי תורה כאן במשא ומתן'. הדברים מפליאים; אם התדרדרו כל כך עד שבמשא ומתן לא נשאר אף אחד מאנשי אמנה, כיצד קרה שבדברי תורה לא פסקו אנשי אמנה? – אין זה אלא כמו שכתב בספר עקדת יצחק שכשם שהשגחת השי"ת על האומה שלא תכלה ח"ו, כך ישנה השגחה מיוחדת על התורה שלא תזדייף ח"ו (מתוך דרשות בית ישי מהדר"ת לב, עמ' רס).

'... ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שהוא יכול לעטוף. רבי יוסי אומר: י"ח כלים'. אפשר שגם תנא קמא מודה שאסור לצאת לרשות הרבים בבגדים הרבה שאין דרך ללבשם יחד. לא התיר אלא לרשות היחיד, לחצר אחרת (ר"ן). וע"ע לעיל גט. והרש"ש בעירובין (צה) הקשה על פירוש זה מסוגית הגמ' שם. ולא ראה דברי הריטב"א שם [שיצ"ל מחדש] שיישב.

יחזור ולובש ומוציא'. רק בבגדים התירו זאת, מתוך שאתה מתירו בדרך לבישה בלבד זכור הוא ולא יבוא לכבות, אבל אוכלים שמוציא בידו, אם תתיר לו יבוא לכבות מתוך בהילותו (רשב"א ור"ן). ולהוציא מלבושים בידו אין מותר אלא כפי הצריך לו לאותו יום (אליה רבה ופרי מגדים שלד, ח).

'בעי רב הונא בריה דרב יהושע: פירש טליתו וקיפל והניח וקיפל והניח מאי.... מדאמר רבא... ובלבד שלא יביא כלי שהוא מחזיק יותר מג' סעודות. שמע מינה כבא להציל דמי ושפיר דמי'. אף על פי שבנתינת כלי תחת החבית אינו טורח אלא פעם אחת, ואילו כאן טורח בכל קיפול וקיפול – אך היות וטרחת הקיפול אין בה איסור כלל שהרי הקיפול במקום הדליקה אינה הצלה, ועיקר הנידון הוא על ההוצאה המרובה שעל ידי מעשיו, על כן אם זה אסור כמו כן בנתינת כלי המחזיק יותר משלש סעודות יש בדין לאסור, שעל ידי מעשיו מציל הצלה מרובה (עפ"י חזון איש ס, א).

'חשבון מאי עבידתיה, מהפקירא קזכו?...'. כתב הר"ן: אפילו לא אמר לאחרים 'הצילו לכם' יכולים להציל לעצמם, שהרי אסור לו להציל יותר מן הדרוש לו והריהם זוכים מן ההפקר. ומה ששינינו שאומר להם – להשיענו שאפילו אמר להם על דעת שיצילו לו ולא יעכבו לעצמם, מותר. ואולם יש חולקים וסוברים שאם לא אמר להם – לא זכו לעצמם, שיש לומר שאינו מתייאש כי מצפה שמא יציל חסיד או ירא שמים, שלא יטול לעצמו [ואעפ"י שאסור לו לבקש מאחר שיציל עבור עצמו], או שיציל עבורו נכרי.

א. כן יש לדקדק מדברי רש"י. וכן נקטו הב"ח והמגן-אברהם, והובא במשנ"ב שלד סקכ"ב. ומסתבר שאף הר"ן יודה שאם יאמר כן בפירוש איני מרשה לכם ליטול לעצמכם, שמא יבוא חסיד – לא זכו במה שהצילו. ואפשר שיש ח"ו ב לכל הרואה את הדלקה להציל ממון חברו, כדין משיב אבדה. וע' נתיבות המשפט רסב; אפיקי ים ח"ב כו. וצ"ע.

'כלי שתייה' – לאו דוקא, הוא הדין לכלים שאין קבע לשימושם, כגון צלחות המשמשות לפירות וממתקים וכדו' – אין שטיפתם אסורה אלא אם ברור לו שלא ישתמש בהם באותו היום (עפ"י שמירת שבת כהלכתה יב,א. וגם שכבר קיים שלש סעודות – יכול להדיח קערות אם חפץ לאכול עוד, כן נקטו הפוסקים וכן משמע בתורי"ד כאן, דלא כהמאירי שהחמיר בזה. וראה במאור ישראל כאן שהסיק העיקר להקל, ודלא כמש"כ ב'לוית חן' עא).

ב. אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל המקיים שלש סעודות בשבת, ניצול משלש פורעניות; מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג...

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים...; רב נחמן בר יצחק אמר: ניצול משעבוד מלכיות...; רב יהודה אמר רב: נותנים לו משאלות לבו...
אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש – מוחלין לו... אמר רב יהודה אמר רב: אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה, לא שלטה בהן אומה ולשון...; אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן – מיד נגאלים... עוד אמרו בגמרא (ק"ט), עשירים שבשאר ארצות [שאינם במצות מעשר, וגם אינם כעשירי ככל שמכבדים את התורה ביותר] זוכים בעשרם בשביל שמכבדים את השבת, וכאותו בעל הבית מלודקיא. וכן סיפרו על יוסף מוקיר שבת, שבזכות ועל ידי מצוותו זכה לעושר רב.

ג. אמר רבי יוסי: יהא חלקי מ...

אוכלי שלש סעודות בשבת; גומרי הלל [כלומר, פסוקי דזמרה] בכל יום; מתפללים עם דמדומי חמה; מתי בחול מיעים [כרובן של צדיקים]; מתי בדרך מצוה; מכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי; מושיבי בית המדרש ולא ממעמידי בית המדרש; גבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה; מי שחושידי איתו ואין בו.

ועוד אמר רבי יוסי:

חמש בעילות בעלתי [ושנית] ונטעתי חמשה ארזים [והם: רבי ישמעאל, רבי אליעזר, רבי חלפתא; רבי אבטילס; רבי מנחם [המכונה גם 'ורדימס' על שפניו דומים לורד]]; מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי; מימי לא נסתכלתי במילה שלי; מימי לא ראו קורות ביתי אימרי חלוקי; מימי לא עברתי על דברי חברי. יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חבירי עלה לדוכן – אני עולה; מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי.

דפים קיח – קיט

- א. אלו מדות והנהגות טובות שנצטיינו בהם החכמים בסוגיא?
- ב. וקראת לשבת ענג ולקדוש ה' מכבד – כיצד?
- ג. אלו הנהגות ומוסרים בעניני שבת ושאר ענינים שהובאו בסוגיא?
- ד. לא חרבה ירושלים אלא בשביל...

א. רבי יהודה הנשיא נקרא 'רבינו הקדוש' על שלא הכניס ידו תחת אבנטו.
אמר רב יהודה: תיתי לי (– ישולם שכר) שקיימתי עיון תפלה (תפילה בכוונת הלב).
אמר רב הונא בריה דרב יהושע: תיתי לי שלא פסעתי ד' אמות בגילוי הראש.
אמר רב ששת: תיתי לי שקיימתי מצות תפלין (שלא הלך ד"א בלעדם. רש"י).
ואמר רב נחמן: תיתי לי שקיימתי מצות ציצית (כנ"ל). וכן סיפרו על רבה שהיה זהיר במיוחד במצוה זו.
יום אחד היה עולה בסולם, ניתק לו חוט הציצית (ולא נפסלה הציצית. שפת אמת), ולא ירד משם עד שלא
תיקן ציציתו.
אמר אביי: תיתי לי, כאשר רואה אני תלמיד חכם (מתלמידיו, שהיה ראש ישיבה) שהשלים מסכת, אני
עושה יום טוב לחכמים.
אמר רבא: תיתי לי, כאשר בא תלמיד חכם לפני לדין, איני מניח ראשי על מצעי כל עוד לא הפכתי
בזכותו (לראות אם יש בדבריו לזכותו).
כתב הסמ"ע (טו סק"ד) שאין דין 'תלמיד חכם' בזמננו לענין זה. ויש חולקים (ב"ה, מובא בש"ך
שם. וע' בהגהות אמרי ברוך בשם תשובת כנסת יחזקאל סי' צד).
אמר מר בר רב אשי: פסול אני לת"ח לדונו משום שחביב עלי כגופי, ואין אדם רואה חובה לעצמו.
רבי חנינא היה מתעטף ועומד לפנות ערב שבת ואומר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לבש
בגדיו בערב שבת ואמר: בואי כלה בואי כלה.

ב. וקראת לשבת ענג – במה מענגו? רב יהודה בנו של רב שמואל בר שילתא בשם רב: בתבשיל של תרדים
ודגים גדולים וראשי שומין (חשובים היו להם). רב חייה בר אשי אמר רב: אפילו דבר מועט ולכבוד שבת
עשאו, הרי זה עונג. כגון כסא דהרסנא (רב פפא).
רבה בר רב הונא נודמן לבית רבה בר רב נחמן, הקריבו לו כמות גדולה של מיני מאפה. אמר להם: וכי
ידעתם שאבאו? אמרו לו: כלום עדיף אתה לנו מן השבת (לכבודה הכנו, ולא ידענו שתבוא).
רבי אבא קנה בשר בשלשה עשר סלעים פשוטים מ"ג טבחים, ומשלם להם על הפתח ומיהרם להתעסק
בצרכי שבת. (לפירוש אחר, היה מביא הביתה חתיכה ראשונה ולא היה נכנס אלא כשהוא על הפתח נותנה
לשמשים ומזרזם שייכינו מהר תוך כדי שנחפו הוא לצאת שוב ולהביא עוד).

א. כמה מן הפוסקים כתבו שמצות עונג שבת היא מן התורה (ע' שו"ת הרשב"א ח"א קכו תריד; חדושי
הר"ן פסחים צט: וכן הביא בשו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח כב) מכמה פוסקים, ונקט שכן עיקר. וע"ע באר יצחק
אה"ע ב).

ב. גם מי שחי חיי דחקות, צריך לצמצם בהוצאותיו לצורך השבת, לכבדה ולענגה כראוי לו ואין
די בתוספת כלשהי לסעודה למצות 'עונג'. ואולם אין ליטול מאחרים לצורך זה (עפ"י משנ"ב
ובאה"ל רמב, מאחרונים – עפ"י פסחים קיב).
ויש ללוות מעות כדי לקיים מצות 'עונג שבת'. ויש מי שכתב שאין ללוות אלא אם משער
שיהא לו במה לפרוע, כגון שיש לו עסק, לוה ומקוה לה' שירויה ויפרע. והכל לפי הענין
(עפ"י משנ"ב וערוה"ש).

ולקדוש ה' מכבד – אמר רב המנונא: זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה כבדהו
בכסות נקיה.

וכבדתו – רב אמר: להקדים (זמן סעודת שבת לזמנה בחול, וזהו כבודו). ושמואל אמר: לאחר, וכמו שאמר
רב פפא לבניו: כגון אתם שמצוי לכם בשר ויין בכל יום, שנו את זמן האכילה בשבת; אם רגילים אתם

להקדים – אחרונה, ואם לאחר – הקדימו. (וגם רב ושמואל אינם חולקים אלא כל אחד דיבר לפי דרכו. תוס').

רב ששת (שהיה מאור עינים), בקיץ היה מושיב את התלמידים במקום שתגיע החמה לשם לעת האוכל, כדי שיצטערו וימהרו לקום. בסתיו היה מושיבם במקום שמגיע הצל.

רבי זירא היה מחזור אחר זוגות תלמידי החכמים שהיו עוסקים בתורה, ואומר להם: בבקשה מכם, אל תחללוהו (לבטל תענוגיה, לכו והתעסקו בעונג שבת. רש"י).

גדולי החכמים היו מתעסקים בעצמם בהכנות לשבת; רב ספרא מחריך הראש, רבא מלח שיבוט (= מין דג), רב הונא מדליק הנרות, רב פפא גדל הפתילות, רב חסדא פרס תרדים, רבה ורב יוסף מבקעים עצים, רבי זירא מצית האור בעצים הדקים.

רב נחמן בר יצחק היה מכתף ונכנס מכתף ויוצא (במשאות ובגדים, כאדם שמקביל רבו בביתו ומראה לו שהוא חשוב וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו), אמר: אילו היו מזדמנים לביתי רבי אמי ורבי אסי, האם לא הייתי מכתף לפניהם. ויש אומרים שרבי ורבי אסי נהגו בכך.

רבי אבהו היה יושב על כסא חשוב העשוי משן (שהיה עשיר) ונופח משם אש לכבוד השבת. רב ענן לובש בגד שחור בערב שבת (להודיע שהיום אינו כדאי להתנהג בחשיבות מלהתעסק בתבשילי שבת. רש"י).

ג. אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי: אפילו יחיד המתפלל בערב שבת צריך לומר 'ויכולו', דאמר רב המנונא: כל המתפלל בערב שבת ואומר 'ויכולו' מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית (ויכלו – ויכלו). אמר רב חסדא: אמר מר עוקבא: כל המתפלל בערב שבת ואומר 'ויכולו', שני מלאכי השרת המלווין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחסאת תכפר.

תניא רבי יוסי בר' יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע, וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו – מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו.

אמר רבי אלעזר: לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת אע"פ שאינו צריך אלא לכזית. ואמר רבי חנינא: לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת אע"פ שאינו צריך אלא לכזית. חמין במוצאי שבת (לשתות ולרחוץ) – מלוגמא. פת חמה במוצאי שבת – מלוגמא. וסיפרו על הנהגת רבי אבהו שהיו עושים לו עגל שלישי (– מובחר) במוצאי שבת שהיה אוכל ממנו את הכליות. כאשר גדל בנו אבימי, אמר לו: למי לך להפסיד כל כך, הנח את הכליות מערב שבת. הניחו ובה אריה ואכל את העגל שהשאירו (מפני שנראה כחוסר אמנה. ר"ן).

א"ר יהודה בנו של רב שמואל בשם רב: אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת (ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ובה בשערי ירושלם ביום השבת – והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם ולא תכבה – אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שאין בני אדם מצויים לכבותה). אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מצוה להתפלל עם דמדומי חמה (ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים).

במערבא היו מגנים את המתפלל עם דמדומי חמה, שמא תיטרף לו השעה (ברכות כט). וזהו במאחר ביותר, אבל קודם ביאת השמש – שפיר דמי ותפילתו תחנונים (ר"ח, מובא בהגהות מיימוניות תפלה ג, ד. וכ"כ הרדב"ו בתשובה ח"ב תרעו) שעדיף להתפלל מזמן פלג-מנחה-קטנה ומעלה, וכל

שכן שאין להתפלל בשעת מנחה גדולה אלא בשעת הדחק. גם בשו"ע (רלג, א) נפסק שיעקר זמנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה אלא שאם התפלל משש ומחצה יצא. ויש ראשונים שנקטו אף לכתחילה משש ומחצה, וכן מצדד הגר"א (ע' משנ"ב רלג סק"א). ומובא שהחזו"א היה מתפלל תמיד בתחילת זמן מנחה גדולה. וכנראה טעמו היה כי חשש לדעות האוסרות סעודה קטנה מזמן מנחה גדולה. עפ"י 'אעלה בתמר' תשס"ה עמ' טז).

אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה 'אמן' היא שמיה רבא מברך בכל כחו – קורעין לו גזר דינו... [ומובטח שהוא בן עולם הבא. שו"ת מהר"ם מינץ פא, וכ"ה בסידור ר' שבת]; רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה מוחלין לו...; אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שיערי גן עדן...; מאי אמן – א-ל מלך נאמן. (כך מעיד על בוראו. וצריך להרהר בכך בשעה שאומר אמן. עפ"י תוס').

אמר רב יהודה אמר רב: כל המבזה תלמידי חכמים אין רפואה למכתו. אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה: אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל (פי' תינוקות של בית רבן [שאין בו חטא]); אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש; כך מקובלני מאבותי (ואמרי ליה: מאבותיך), כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן – מחריבין אותה. רבינא אמר: מחרימין – ללא שיר) אותה.

ופסק הרמב"ם (תלמוד תורה ב, א – כפי גרסת הרשב"ש תיב, וע' כס"מ) שמחרימים את אנשי העיר עד שמושיבים מלמדי תינוקות. ואם לא הושיבו – מחריבים את העיר.

- ד. מנו חכמים עבירות שונות שבשבילן הרבה ירושלים, וסמכון על המקראות; – לא הרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת (אביי); שבביל שבטלו קריאת שמע שחרית וערבית (רבי אבהו); שבביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן (רב המנונא); מפני שלא היה להם בושט פנים זה מזה (עולא); שבביל שהושוו בה קטן וגדול (רבי יצחק); שבביל שלא הוכיחו זה את זה (רבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא); שבביל שביזו בה תלמידי חכמים (רב יהודה); שבביל שפסקו בה אנשי אמנה [במשא ומתן, אבל בדברי תורה היו נאמנים ואין מתהללים בשקר] (רבא).

דף קב

- קפט. א. האם התירו בשבת להציל מפני הדליקה כלי עם אוכל רב בתוכו, יותר ממזון שלש סעודות?
ב. מה דין הצלת כלי תשמיש ובגדים?
ג. כאשר אחרים מצילים מזון מפני הדליקה, האם זוכים במה שהצילו? והאם יכולים וראוי להם ליטול אחר השבת שכר טרחה על הצלתם?
א. לדברי רב הונא בפירוש המשנה, מותר להציל כלי מלא ככרות וכדו', אף על פי שיש בו מאה סעודות. לא אסרו יותר משלש סעודות אלא כשמוציא מספר כלים בכמה פעמים. והסיקו (על פי דברי רבא) שמותר אף להניח ולחזור ולהניח מזון רב בתוך כלי גדול, כגון שפורס טליתו ונותן עליה סלים בזה אחר זה, ואחר כך מוציא בפעם אחת.